

Nelson Mandela – 1. dio

Anders Hallengren

Jednakost i pluralizam

Nelson Mandela, poznat i kao Madiba, lider Afričkog nacionalnog kongresa koji se cijeli život borio protiv aparthejda. Proveo je u zatvoru 27 godina, a 1994. godine je izabran za predsjednika Južnoafričke Republike. "Najslavniji zatvorenik svijeta" istinsko je utjelovljenje čovjekove borbe za slobodu i jednakost. Tijekom svojeg nimalo laganog života primio je mnoge nagrade i priznanja, među kojima je najvažnija Nobelova nagrada za mir iz 1993. g. Po mišljenju mnogih Mandela je osoba iz uskog kruga najutjecajnijih ljudi današnjice, cijenjeni državnik koji bez straha i suzdržavanja iznosi svoje stavove, uvijek u službi ljudskih prava.

Nakon 27 godina provedenih u zatvoru, Nelson Mandela je uspio konačno ukinuti aparthejd u Južnoafričkoj Republici, dogovoriti opće pravo glasa i demokratske izbore, te postati prvim crnim predsjednikom te zemlje 1994. g. U tim je trenucima bio svjestan ogromnog značaja svoga uspjeha te u isto vrijeme dirnut pažnjom usmjerenom na njega obzirom da je postao povijesnim simbolom borbe za ljudska prava. To je i razumljivo jer se u periodu između 1952. i 1990. g. u javnosti pojavio samo tri puta.

Mnogobrojni ljudi različitih nacionalnosti doprinijeli su ovom uspjehu. Naime, Afrika je oslobođena od kolonijalizma za vrijeme njegovog boravka u zatvoru gdje je, kako sam kaže, često razmišljao o istini starog plemena Bantu "umuntu ngumuntu ngabantu" (**kao ljudi postojimo samo kroz druge ljude**). To mu je pomoglo da shvati, ranije i jasnije od svih svojih suvremenika, da je "zajednička međuovisnost" neizbježna u ljudskim odnosima, te da je **"ono što nam je zajedničko mnogo šire i snažnije od onoga što nas razdvaja"**. Porijeklo i razvoj njegove osobne vizije iznimno je zanimljivo. Na temelju svog afričkog nasljeđa, nemirne prošlosti svoje zemlje, formalnog obrazovanja u "kolonijalnim" školama, te zatočeništva na Robben Islandu, Mandela je postao čovjek jedinstvene vizije.

Vizija "ukidanja rasnih predrasuda"

Mandela je borbu za prava crnaca započeo početkom 40-ih godina 20. stoljeća kao agresivan mladi afrički boksač i nacionalist. U to vrijeme još nije smatrao kako demokratski napredak mora počivati na jednakosti, pluralizmu i etničkoj raznolikosti. U odnosu na druge južnoafričke lidere isticao se po viziji države "koja u jednakoj mjeri pripada svim stanovnicima, narodima i plemenima, bez obzira jesu li oni Afrikanci, Englezi ili Zulu", te mu je upravo ta vizija omogućila da u konačnici bude pobjednik. Budući da je pripadao plemenu Xhosa, transcendirao je ideju nacionalne slobode te na taj način u borbu privukao Indijce, Židove i druge rasne skupine mnogobrojnog stanovništva. U borbi protiv rasnog ugnjetavanja Mandela nije pristajao na

zastupanje isključivo crnaca ili nekog plemena, za razliku od drugih revolucionarnih lidera u Africi.

Njegova je vizija, koju neki nazivaju vizijom "ukidanja rasnih predrasuda", djelomično nadahnuta marksizmom. Marksisti su oduvijek bili internacionalisti, prije negoli nacionalisti, te su se borili za klase, a ne za rase. *Južnoafrička komunistička partija* osnovana 1920. godine od strane židovskih doseljenika i engleskih nekonformista, značajno je utjecala na *Afrički nacionalni kongres* (ANC), iako nikada nisu uspjeli Nelsona Mandelu, Olivera Tamboa i ostale lidere privoljeti da postanu njihovim članovima. Njihov je utjecaj bio kako teoretski tako i ideološki, a temeljio se na tekstovima, pričama i revolucionarnoj tradiciji. Tokom godina, Južnoafrička komunistička partija postajala je i ekonomski sve snažnija obzirom na financijsku podršku komunističkog, socijalističkog i socijaldemokratskoga svijeta, dakle Švedske, Norveške, Indije i SSSR-a. S druge strane, Mandelina stranka (ANC) vrlo je pragmatično gledala na izvore financiranja pa su tako prihvaćali svaku pomoć, bilo da je dolazila od Libije (jedan Mandelin unuk kršten je kao "Gadafi"), Iraka, investitora u dijamante ili od multinacionalnih korporacija. Pri tome nikada nisu odstupali od svojih načela te nikada nisu skretali sa zacrtanog puta držeći se poslovice afričkog naroda *Sotbo* koja kaže kako "mnogo potočića čini veliku rijeku". Suprotno mišljenju nekih europskih i američkih analitičara, Nelson Mandela i njegova stranka ANC uvijek su bili ideološki neovisni, iako im je financijska ovisnost stalno rasla. Kao rezultat te političke neuravnoteženosti, ANC je ipak postala neka vrsta zaloga u velikoj igri političkih velesila koje su otežavale Mandelino oslobađanje i mirnu reformu u Južnoj Africi sve do raspada Istočnog bloka 1989.-1990. godine.

Ostavština Mahatme Gandhija i Pandita Jawaharlala Nehrua

Još jedan izvor transnacionalne perspektive i ideja o skladnom suživotu Mandela je pronašao u također ugnjetavanom indijskom stanovništvu Južne Afrike, čiji su korijeni dolazili od radnika koje su britanske kolonijalne vlasti koristile za rad na lokalnim poljima šećerne trske. Samopouzdanje i vjera suvremenih indijskih boraca za slobodu počivali su na vjerovanju u *Satyagraha* mirovni pokret kojeg je započeo i zagovarao Mahatma Gandhi, a čija je vizija oslobodila Indiju 1947. godine. Gandhijeve ideje naišle su na plodno tlo u Južnoj Africi gdje je živio i radio mnogo godina (1893.-1914.). Rani susreti Nelsona Mandele s miroljubivijim hinduističkim i muslimanskim aktivistima i njihovim ideologijama o slobodi stavili su na kušnju njegove stavove o ispravnom načinu borbe za prava južnoafričkih crnaca, te se je s vremenom razvila bliska povezanost između ANC-a i južnoafričkog indijskog stanovništva. Suradnja s drugim oslobodilačkim pokretima u Južnoj Africi na kraju je očekivano navela vodstvo ANC-a da prihvati koncepcije multikulturalnosti i vjerske različitosti kako bi se postigao "zajednički interes" kojeg Mandela često spominje.

Osobno sam 1999. g. prisustvovao skupu na kojem je Nelson Mandela primio nagradu *Gandhi-King Award* za poticanje nenasilja u društvu. Nagradu mu je uručila gospođica Ela Gandhi, prauka Mahatme Gandhija i članica parlamenta Južnoafričke Republike koja je tom prilikom Mandelu opisala kao "čovjeka koji je okončao antikolonijalni pokret započet od Mahatme Gandhija" te kao "živuće nasljeđe Mahatme Gandhija; osobu koja je ustvari Gandhi Južnoafričke Republike". Nadalje, Indija je 16. ožujka 2001. g. Mandeli uručila nagradu *International Gandhi Peace Prize* na velikoj ceremoniji održanoj u predsjedničkoj palači u New Delhiju. "Mandelinim odlikovanjem", rekao je tada predsjednik Shri K.R. Narayanan, "odajemo počast posebnom junaku gandijevskog tipa koji personificira pobjedu ljudskog duha nad tiranskim silama." U svom zahvalnom govoru Mandela se

prisjetio indijske potpore Južnoafričkoj Republici u vrijeme višegodišnjih borbi protiv aparthejda.

Pogledamo li dalje u prošlost, vidimo da je govor Mohandasa Karamchanda Gandhija održan 1908. g. u Johannesburgu osvijestio san koji je kasnije pokretao oslobodilački pokret i koji se tek trebao ostvariti na globalnoj razini. Tada je Gandhi po prvi put iznio svoja promišljanja o slobodnoj Južnoafričkoj Republici, viziju koja će odjekivati cijelo stoljeće:

"Ako pogledamo u budućnost [Južnoafričke Republike], zar ne vidimo kako našem potomstvu moramo ostaviti nasljeđe u kojem se sve rase miješaju i stvaraju civilizaciju kakvu svijet još nije vidio?"

Govor je prenesen u knjizi *Gandhi and South Africa 1914-1948*, zbirci tekstova objavljenih u Indiji pod uredničkom paskom E.S. Reddya i Gopalkrishna Gandhija s posvetom "Za Nelsona Mandelu i njegove prijatelje". U toj se knjizi Gandhi spominje kao "južnoafrički dar Indiji". Kada je u rujnu 1992. g. pušten iz zatvora, u vrijeme kada su demokratske reforme bile u punom zamahu, Nelson Mandela je rekao: "Gandhi je bio Južnoafrikanac. Moramo nastaviti njegovati sjećanje na njegovo djelo i danas, kada je kraj aparthejda u Južnoafričkoj Republici na dohvat ruke. **Nikad ne smijemo zaboraviti činjenicu da je Gandhijeva filozofija ključ za preživljavanje čovječanstva u 21. stoljeću.**"

Manilal Gandhi, sin Mahatme Gandhija ostao je živjeti u Južnoafričkoj Republici, u kući svoga oca smještenoj u gradu Natalu. Indijski reformatorski pokret poticao je kaotične, ali uspješne kampanje "građanskog neposlušnosti" u cijelom JAR-u u ranim 1950-im. Među tim kampanjama posebno se isticala ona iz 1952. g., kada su se revolucionari suprotstavili izglasavanju Zakona o osobnim dokumentima i ostalim mjerama aparthejda. Otpor inspiriran indijskim mirnim prosvjedima pomalo je prešao

u nasilje, te je s vremenom postao ilegalan. Tada je stranka ANC oformila svoju vojsku *the Umkhonto we Sizwe* ("Koplje nacije"), pripremajući se za vođenje gerilskog rata. Za razliku od Gandhija, jednog od lidera ANC-a Alberta Lutulia - dobitnika Nobelove nagrade za mir 1960. g., ili pak nadbiskupa Desmunda Tutua - dobitnika Posebne nagrade za mir 1984. g., Nelson Mandela je zagovarao neizbježno revolucionarno nasilje smatrajući ga opravdanom reakcijom usmjerenom protiv nepravednih zakona. Mandela je u konačnici odjenuo maskirnu uniformu i sudjelovao u vojnim vježbama u Etiopiji kao i većina drugih revolucionara.

Iako mu je južnoafrički režim zabranio prisustvovanje na javnim skupovima od 1952. godine, Mandela je domišljato i učinkovito nastavio sa svojim djelovanjem kao organizator tajnih akcija, te je uvijek uspijevao pobjeći policijskim potjerama. U godinama prije nego li je uhićen 1962., dobio je nadimak "Crna Bedrenica" (eng. *The Black Pimpernel*, posebna vrsta ljekovite biljke - op. ur.)

Sve vrijeme Mandela je imao na umu indijsko nasljeđe mirnog otpora. Štoviše, jedan od najbližih suradnika-suboraca bio mu je Indijac Ahmed Kathrada s kojim je kasnije proveo dvadeset i pet godina u zatvoru. Među Mandelinim uzorima i učiteljima bio je i Jawaharlal Nehru - mnogo militantniji lider od Gandhija - koji je kasnije postao istaknuta ličnost.

Treba naglasiti kako su upravo Mandelini prijatelji iz Indije u njemu potaknuli zanimanje za tu zemlju, i to u vrijeme kada je ona bila u procesu oslobađanja od britanskog kolonijalizma. Jawaharlal Nehru, indijski premijer od 1947. g., dva desetljeća je poticao Indijce u Južnoafričkoj Republici da se pridruže crncima, a Indija je bila prva država koja je uvela sankcije protiv režima aparthejda. Jedna od najpoznatijih Mandelinih knjiga nosi naslov *No Easy Walk to Freedom* što je ustvari citat jedne Nehruove izreke. Dok je boravio u zatvoru, Mandelu je posebno ohrabrila nagrada *Nehru Prize* koja mu je dodijeljena u odsustvu 1979. g.. U svom zahvalnom govoru – kojeg je u njegovom odsustvu pročitao

Oliver Tambo - posebno je naglasio veliko poštovanje i dug koji osjeća prema Nehruu.

Drevni afrički izvori mudrosti

Dublje temelje iz kojih se razvila Mandelina svestrana vizija i samopouzdanje trebamo tražiti u njegovoj vjeri u edukaciju. Više od ičega drugoga, Mandela je u svakoj prilici naglašavao važnost edukacije za njegov osobni razvoj, ali i za razvoj svih drugih ljudi te čovječanstva u cjelini. Borio se kako bi osigurao uvjete za obrazovanje i učenje svim ljudima. Svoju osebnju životnu školu, prema njegovim riječima, ima zahvaliti dijelom godinama provedenim u tamnici, dijelom drevnoj tradiciji *Thembu* plemena, a dijelom mladosti provedenoj u misionarskim školama. Pokušamo li napisati tekst o "stvaranju Mandele", u obzir svakako moramo uzeti njegovo cjeloživotno učenje koje na jedinstven način spaja najbolje iz afričke i europske tradicije.

Mandela je rođen 1918. g. u malenom selu *Mvezo in Qunu* u južnoj Transkei, kao sin poglavice Gadla Henry Mphakanyiswa Rolihlahla Mandele, prauka Ngubengcuka, slavnog kralja plemena *Thembu* koji je umro 1832. g., dakle prije britanske okupacije tog teritorija. Mandelin klan *Madiba* se smatrao svrgnutom kraljevskom obitelji. S tim u skladu je i odgojen, a kada mu je umro otac, tadašnji lider *Thembu* Jongintaba i njegova supruga No-England pobrinuli su se za njegovo obrazovanje.

Središnji pristup u njihovoj kulturi, kao i općenito u Bantu tradiciji je *ubuntu*, **bratstvo**. Ta koncepcija potiče kvalitete suosjećanja i otvorenosti te ih suprotstavlja individualizmu i egoizmu. Nasuprot tome, ratoborni i beskrupulozni strani okupatori uništili su drevni mir i sklad koji je vladao među različitim plemenima *Xhosa*. Stoga je Mandela oduvijek inzistirao na uspostavljanju pretkolonijalnog sustava, za kojeg se može reći kako je predstavljao renesansu i zlatno doba Afrike.

U skladu s tim, Mandela je uvijek volio koristiti ime svoje zajednice *Madiba* kao osobno ime. Prilikom osnivanja Lige mladih ANC-a u sklopu *Bantu Men's Social Centre* u Johannesburgu 1944. g., u **manifestu je naglašeno kako Afrikanci, za razliku od bijelaca, smatraju da je univerzum organska cjelina koja se uvijek razvija prema većem stupnju harmonije, a pojedini dijelovi postoje samo kao aspekti ovog univerzalnog jedinstva.**

S druge strane, njegova majka Nosekeni Fanny je postala katolkinja te ga je stoga upisala u misionarsku osnovnu školu (gdje je dobio englesko ime *Nelson*). Afričkim običajima i tradiciji ga je zbog toga podučavao kraljevski tutor. Nelson je tako postao prvi član obitelji koji je pohađao metodističko obrazovanje koje se u konačnici može nazvati afro-europskim.

Učenje zapadnjačkih postavki

Metodističke škole ne samo da su djelovale na temperament i disciplinu Mandelinog životnog stila, već su se pokazale kao odlična priprema za kasnije aktivnosti u oslobodilačkom pokretu, posebice kada se je preselio u *Clarkebury School* koja je osnovana 1825. g. za vladavine kralja Ngubengcuka. "Bez ovih škola za Afrikance, ne bi bilo prijenosa vlasti kao ni crnog predsjednika", običavao je naglasiti Mandela.

Školovanje je nastavio u svebritanskoj *Healdtown High School*, u kojoj je dužnost ravnatelja obavljao potomak lorda Wellingtona, te zatim na *South African Native College* u Fort Hareu. Ondje je upoznao predavače koji su na njega ostavili poseban dojam: prof. Z.K. Matthews, prvog crnog učenika koji je ondje završio školovanje, Mandelinog daljnijeg rođaka i osobu koja je kasnije za ANC izradila *Povelju slobode*; kao i Alexandra Kerra koji je predavao englesku književnost. Kerr je od svojih učenika, pa tako i od Mandele, zahtijevao da razmisle o važnosti klasične europske književnosti u suvremenom afričkom kontekstu te da često citiraju engleske pjesnike. Mandela je uvijek hvalio svoje profesore, a opisana iskustva iz razdoblja školovanja utkao je u ANC-ov *Akcijski plan* iz 1949. g. koji je

odredio ciljeve obrazovanja i kulture nakon oslobođenja:

1. Ujedinjenje kulturne, obrazovne i nacionalne borbe;
2. Utemeljenje nacionalne akademije znanosti i umjetnosti.

Nakon Healdtowna, u razdoblju između 1943. i 1949. g. Mandela je upisao studij prava i društvenih znanosti na *Witwaterstand University*. Započeti studij završio je tek za boravka u zatvoru kada mu je dopušteno, kao i drugim zatvorenicima, da dopisnim putem studira na Sveučilištu Južnoafričke Republike, kao i na Londonskom Sveučilištu od 1980. godine. Ustvari, Mandelina prava životna škola započela je uhićenjem 1962. g. obzirom da je narednih trideset godina proveo u učenju i podučavanju.

Sveučilište Robben Island

Tamnica na otoku *Robben Island* pretvorena je u kampus u koji su dovođeni politički zatvorenici. Svakoga dana su morali raditi u obližnjem kamenolomu, gdje su u trenucima kada bi ostajali sami raspravljali o različitim životnim i političkim stavovima te podučavali jedni druge. Mandela je poticao edukaciju, sveučilišni duh, te je u tajnosti organizirao redovna predavanja. Tako je zatvor nazvan "*Sveučilište Robben Island*" ili kasnije "*Sveučilište Nelsona Mandele*". Kroz razgovore sa zatvorenicima i bijelim čuvarima, Mandela je razvio posebnu ideologiju na kojoj je kasnije temeljio cijelo svoje djelovanje, a posebno rasprave s vladom oko novog Ustava Južnoafričke Republike. U tom razdoblju je naučio jezik *afrikaans* (indo-europski jezik kojim se govori u Južnoj Africi i Namibiji - op. ur.). Kroz razgovore sa stražarima i osobljem zatvora shvatio je način razmišljanja (mentalni model - op. ur.) manjinske skupine Boera, potomaka nizozemskih doseljenika iz sedamnaestog stoljeća, uvidjevši kako bi i on sam, da je živio u drugim okolnostima, vjerojatno razmišljao na isti način kao i oni. Posebno je cijenio njihovu borbu protiv Engleza u Borskom ratu,

smatrajući je u suštini borbom protiv ugnjetavanja. Iz opisanih životnih okolnosti stvoren je Mandelin poseban "duh pomirenja" koji se očitavao u trenucima stvaranja koalicijske vlade nakon oslobođenja.

Mandela je uočavao povezanost tadašnjih događaja s povijesnim događajima. Znao je da su Britanci početkom 19. st. uhitili poglavicu *Xhosa* i zatvorili ga na Robben Islandu. Njegovi su ga preci, a ponajviše vladar Makanna čiji su ratnici umalo pobijedili Engleze u bitci kod Grahamstowna 1819. g., podsjećali na dugu rodoslovnu liniju koja ga je na neki način tjerala da ustraje u svojim nastojanjima.

S prolaskom vremena, zatvorenici su pronalazili nove metode za međusobno komuniciranje i razmjenu ideja te je tako njihovo znanje stalno raslo. Tvorili su veoma raznoliku skupinu što se pokazalo iznimno korisnim i važnim. Član te skupine bio je i poznati južnoafrički pjesnik *Dennis Brutus*, stalni izvor nadahnuća, kao i mnogi drugi pripadnici južnoafričke intelektualne elite. Također je za njih bilo važno društvo "mrtvih engleskih pjesnika".

Copyright: Mick Yates
Material drawn from <http://www.leader-values.com>
Uredio: Marko Lučić
Lektura: Sanjin Lukarić
Prijevod: Cleo - jezici i informatika, Zagreb

